

Quaders de l'Institut / 10

Biblioteca de Catalunya-Dades CIP

Cicle conferències 2006. _ (Quaderns de l'Institut ; 10)

Conté: Feminismes / Marta Birulés. Les dones en la història contemporània de Catalunya / Montserrat Duch. Marcar les diferències : la representació de dones i homes en la llengua / Eulàlia Lledó Cunill. Visibilitat de les dones en els llenguatges artístics / Bea Porqueres

Bibliografia

ISBN 978-84-393-7458-9

I. Institut Català de les Dones II. Col·lecció: Quaderns de l'Institut (Institut Català de les Dones) ; 10

1. Feminisme _ Catalunya _ Història 2. Sexisme en el llenguatge 3. Dones artistes

396(042)

Cicle de conferències 2006

© Generalitat de Catalunya

Institut Català de les Dones

EDITA: Institut Català de les Dones

1a EDICIÓ: Barcelona, maig 2007

TIRATGE: 5.000 exemplars

DISSENY: Azuanco S.L.

IMPRESSIÓ: Altés arts gràfiques, s.l.

ISBN: 978-84-393-7458-9

D.L.:

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

SUMARI

Presentació

Marta Selva Masoliver / 7

Feminismes

Fina Birulés Beltran / 11

Les dones en la història contemporània de Catalunya

Montserrat Duch Plana / 31

Marcar les diferències: la representació de dones
i homes en la llengua

Eulàlia Lledó Cunill / 57

Visibilitat de les dones en els llenguatges artístics

Bea Porqueres Giménez / 91

Marcar les diferències: la representació de dones i homes en la llengua

EULÀLIA LLEDÓ CUNILL

Doctora en Filologia Romànica i professora a l'IES Les Corts

Abans de començar, vull agrair-los la seva presència aquí aquesta tarda; també vull agrair, és clar, a l'Institut Català de les Dones la confiança que m'ha fet en encarregar-me aquesta conferència, i també que ho hagi fet en un cicle on una se sent i està tan ben acompanyada.

L'atzar fa que em toqui intervenir —i no és la primera vegada que em passa— darrere de Fina Birulés; per tant, he procurat seguir alguns dels fils que ella va encetar en la seva dissertació. Vaja, que a l'hora de preparar aquesta conferència ho he fet, en certa manera, amb un ull a la Birulés.

De fet, era ben poc excusable, ja que Birulés es va referir en diverses ocasions a la llengua. Va parlar, per exemple, de «paraules carregades», de paraules normalment «ornades amb majúscules», és a dir,

paraules que o bé mostren un escriu d'informació, o bé estan esbiaixades o desgastades per l'ús.

I això em dona peu a passar la paraula a Virginia Woolf, cosa sempre ben recomanable. Woolf va parlar sovint de paraules carregades, esbiaixades; es pot veure, per exemple, en aquest fragment de *Tres guineas*, en què parla del desgast d'una paraula relacionada amb la llibertat.

Però la paraula «lliure» s'usa ben sovint, i, com totes les paraules molt usades, ha passat a significar tan poc, que potser sigui aconsellable explicar amb exactitud, fins i tot amb pedanteria, el que la paraula «lliure» significa en aquest context.¹

A *Tres guineas*, les referències a les paraules i a la llengua hi són constants. No em vull estar de reproduir aquest fragment que parla, amb fina ironia, d'una paraula que, de ben segur, ens interessa i que, segurament, planarà per tot aquest cicle de conferències.

Pot haver-hi alguna cosa més pertinent que destruir una vella paraula, una paraula brutal i corrupta que, al seu moment, va fer molt mal i que ha caducat ja a hores d'ara? Es tracta de la paraula *feminista*. Segons el diccionari, aquesta paraula significa 'qui defensa els drets de la dona'. Com que l'únic dret, el dret a guanyar-se la vida, ja ha estat conquerit, la paraula

ha deixat de tenir significat. I una paraula sense significat és una paraula morta, una paraula corrupta. En conseqüència, celebrem aquest fet cremant el cadàver d'aquesta paraula. Escriguem aquesta paraula en grans lletres negres en un foli, i, amb tota solemnitat, acostem un misto al paper.

Com crema! Com balla la llum sobre el món! Després, remenem les cendres en un morter, amb una ploma d'ànec, i declarem, cantant ensems, que tota persona que en el futur l'usi és ben ximple, com la gent que es dedica a tocar el timbre de les cases i arrenca a córrer [...]. El fum s'ha dissipat; la paraula està destruïda. Observi, senyor, el que ha passat de resultes de la nostra cerimònia. La paraula *feminista* s'ha destruït, l'aire s'ha purificat i en aquest aire clar, què hi veiem? Homes i dones treballant alhora per una mateixa causa. També s'ha esvaït el núvol que cobria el passat. Per què lluitaven en el segle XIX aquelles extravagants dones ja mortes, amb els seus barrets i els seus xals? Per la mateixa causa per la qual ara lluitem. «La nostra petició no era només la petició dels drets de la dona» —és Josephine Butler qui parla—, «sinó que tenia un abast més ampli i més profund; era la petició dels drets de tothom —dones i homes— perquè, en les nostres persones, es respectessin els grans principis de la Justícia, la Igualtat i la Llibertat.»²

Aquestes tres últimes paraules, evidentment, ben ornades amb majúscules.

És a dir, que no hi ha res de nou sota la capa del cel. A *Tres guineas*, un llibre publicat a mitjan any 1938 —fa una pila d’anys, doncs—, Woolf hi recull ja el ressentit descrèdit, la poc honesta crítica, la verinosa ràbia que suscita entre segons qui la paraula *feminista* i que, a cops, nosaltres creiem que són tan actuals i recents. Descrèdit, crítica i ràbia, doncs, que, així que oblidem llegir dones tan plenes de seny com Woolf o com Butler, ens semblen noves de trinca.

Virginia Woolf mostra que no és d’ara el fet que la paraula *feminista* sigui vista com una antigalla, com una relíquia; no perquè simbolitzi lluites, reivindicacions ja assolides o perquè victimitzi les dones que són feministes, sinó que perquè ja l’any 1938 era una paraula que es percebia carregada —per dir-ho en paraules de Josephine Butler— de Justícia, d’Igualtat i de Llibertat, a més d’altres qualitats. Era, és, per tant, una paraula extremament perillosa per a segons qui.

Paraula estigmatitzada no perquè inclogui etapes superades, no perquè ens remeti a la condició de víctimes, sinó per tot el contrari. No perquè no calgui, sinó justament a l’inrevés: per tant com cal.

Així continua la veu de Virginia Woolf, després de citar les paraules que Josephine Butler deia amb majúscules, «Justícia», «Igualtat» i «Llibertat».

Són les seves mateixes paraules, senyor, la seva mateixa petició. Les filles dels homes amb educació que van ser anomenades «feministes», amb el consegüent ressentiment, eren en realitat l’avantguarda del seu moviment, senyor. Lluitaven contra el mateix enemic contra el que vostè lluita, per les mateixes raons. Lluitaven contra la tirania de l’estat patriarcal, de la mateixa manera que vostè lluita contra la tirania de l’Estat feixista. Ara nosaltres estem lliurant senzillament la mateixa batalla que van lliurar les nostres mares i àvies; les paraules d’elles ho demostren.³

«Feminista». Una paraula nova que va ajudar no solament a descriure realitats noves sinó a conformar-les, a fer-les quallar, a marcar-les. La paraula *feminista* va tenir el poder i l’autoritat d’articular espais de creativitat, d’intel·ligència, de llibertat, perquè de vegades el nom fa la cosa, com també —i tan bé— explica Virginia Woolf a *Tres guineas* quan es plany que «no tenim temps per encunyar paraules noves, malgrat que l’idioma ho necessita en gran manera»;⁴ per tant, de vegades ens calen paraules noves per fer esdevenir allò que encara no és, allò que fins que la paraula no ho anomena i retrata encara no té plena existència.

Fa uns quants mesos vaig tenir la sort de veure, d’adonar-me, que l’aflorament d’una paraula nova, o d’un nou ús —que és aproximadament

el mateix—, crea una nova realitat, permet parlar de les coses tal com són.

Una bona amiga m'explicava les vicissituds de la trista infància d'una seva amiga i coneguda meva, la mala vida a què el seu pare —per cert, un magistrat— havia condemnat i castigat tota la família. Doncs bé, en un moment donat de la conversa va dir, literalment, referint-se a aquest pare: «És el que ara en diríem un maltractador.»

Doncs sí, en efecte, tenir la paraula justa i rasa per dir-ho, *maltractador*, fa que la realitat sigui més nítida, el crim més greu i ominós, la situació més avaluable. Recordo que durant molt temps es van utilitzar revolts, perífrasis; pensem en aquelles maneres de dir-ho com: «és un home que tracta malament la família», «és un home molt violent», o aquell vague «pega la dona»... En definitiva, tenir la paraula per dir-ho, fa que ens puguem entendre millor.

Enllaça, en certa manera —i que em disculpi la gent de lletres per la gosadia—, amb la performativitat. Amb la capacitat que té la llengua no solament per *dir* sinó, a través del *dir*, *fer*. Té a veure amb la capacitat de la llengua per ser en si mateixa una acció. Pensem, per exemple, en el significat de la paraula *sentència*; pensem-hi, perquè *sentència* vol dir simplement 'frase', però quina frase!, una frase que porta implícita una acció. A més d'un seguit de paraules estructurades, és un acte

en si mateix i d'enormes conseqüències, ja que pot significar una condemna o la llibertat.

Per tant, gosaré afirmar que la llengua és gairebé sempre performativa; potser no sempre en un sentit directe, però sí des del moment que crea, que fa, que impossibilita o que permet. Ho intentaré mostrar amb un seguit de redaccions d'una mateixa notícia.

■ ■ ■ ■ ■

Ho faré acceptant el risc, posant-me en un cert perill; perquè parlaré de la insuficiència que de vegades mostren les paraules genèriques —em refereixo a paraules com *multitud*, *persones*, *jovent*, etc.—, que habitualment tenen bona premsa com a inclusives de tota l'experiència humana, que en general són paraules aptes per parlar alhora de dones i d'homes, però que de vegades —ho repeteixo— fallen en aquest objectiu. Així, l'últim trimestre de 2005, els mitjans de comunicació (parlo sobretot de les notícies aparegudes en la premsa) van recollir amb gran profusió i aparent seriositat i neutralitat les diferents explosions de violència masculina que van tenir lloc, principalment, en la *banlieue* francesa; ho van fer amb un gran desplegament de recursos a partir de notícies puntuals, editorials, articles de fons de plomes prestigioses —normalment masculines—, reportatges, etcètera.

Ara bé, pel que jo vaig poder constatar, gairebé cap mitjà no s'hi va referir fent l'especificació que jo he fet més amunt, és a dir, marcant o fent èmfasi en la circumstància que s'estava parlant d'una violència bàsicament masculina, i no em refereixo al fet que els articles usessin expressions com aquestes:

Obeeixen els tumults al fet que la societat francesa ha exclòs expressament *aquests joves*?⁵

I no m'hi refereixo, perquè, en aquest cas, la forma masculina «aquests joves» que acabem de veure —tot i que encara trobaríem gent que pensa que potser pot incloure també el col·lectiu femení— anuncia directament que s'està parlant de l'experiència masculina (quant es persones, si no, després de llegir aquesta frase serien capaces de visualitzar les joves excloses?). Apunto només, doncs, que davant d'un fragment com el que acabem de veure, és possible, tot i que cada cop menys, que no indaguem immediatament sobre l'experiència femenina, que no la trobem a faltar.

Però no, parlo d'un altre fenomen. Quan dic que cap mitjà es va referir als atacs especificant, marcant, explicitant, que es devien a mans masculines, penso en la circumstància que en força mitjans es van poder llegir títols que contenien expressions genèriques com «Esclat de violència

juvenil a França», «Revolta als barris populars» o destacats com «Els disturbis d'aquests dies van més enllà dels ocasionals desfogaments d'una joventut mal integrada en la ciutadania francesa». ⁶ Notícies, doncs, que usen expressions genèriques com «violència juvenil», «barris populars», «joventut», paraules que, en principi, tant poden aixoplugar dones com homes. Com que parlo també després de la conferència de Montserrat Duch, faig constar que és exactament el mateix ús de la llengua que ella va esmentar quan recordava que l'expressió *sufragi universal* no recollia l'experiència femenina.

En el cos de la notícia també era fàcil trobar expressions genèriques en construccions que tendien a l'èpica, com la següent:

Mentrestant, els suburbis francesos cremen cada nit a mans d'*un jovent* sense horitzons.⁷

O formes com aquesta altra, que insisteix a no especificar sexualment la joventut implicada en la pretesa revolta.

I els remeis proposats són a mitjà i a llarg termini possiblement insuficients per a una qüestió que va molt més enllà d'un desfogament d'insatisfacció o necessitat d'*autoafirmació juvenil*.⁸

Hi va haver notícies que, a més d'usar expressions genèriques per referir-se únicament al comportament masculí amb construccions com, per exemple, «revolta juvenil tan generalitzada», que veurem tot seguit, usaven, a més, un substantiu com «la immigració» sense adjectivar-lo, és a dir, sense especificar-ne la masculinitat.

En la seva arrel, no és només un problema francès. Afecta d'una manera o altra tota Europa. Com a mínim, el seu nucli, on *la immigració* té una presència consolidada. Existeix, inevitable, l'efecte immediat d'una *revolta juvenil* tan generalitzada. Les imatges dels cotxes, les escoles, els locals públics cremant. Les nits en flames d'una França sobresalida i impotent.⁹

Hi veiem, doncs, que es presenta com a general un moviment que en realitat protagonitza encara no un 50% de la joventut dels llocs afectats i encara si fem la hipòtesi que hi participa tota la joventut masculina. És un clar exemple, doncs, d'una d'aquelles majories silenciades que la disciplina de la Història bandeja sovint, de les quals va parlar Montserrat Duch.

En d'altres fragments, hi trobem expressions com «brot de violència» o «fluxos migratoris» que indueixen a fer-nos pensar, una vegada més, que els avalots van ser generalitzats entre tota la immi-

gració, independentment del sexe. També dona a entendre que la identitat religiosa es conforma i es manifesta de la mateixa manera en dones i homes.

És innegable que el *brot de violència* està relacionat amb aquests *fluxos migratoris*, mal digerits per la República francesa. En cap moment hem escrit o insinuat que l'islam sigui a l'arrel d'aquests esclats, però seria un engany ometre que *el col·lectiu musulmà francès* s'ha adaptat pitjor que d'altres assentats a l'Hexàgon, a diferència del que passa amb portuguesos, espanyols, polonesos, vietnamites o camerunesos.¹⁰

Veiem que s'hi unifica el col·lectiu musulmà, ja que s'hi equiparen les posicions femenines i masculines des del moment que es posen al mateix sac. És a dir, s'hi equiparen uns esclats de violència masculina, hipotèticament deguts en part a l'islam, amb aquella posició defensiva i resistent, plenament femenina, tan esbombada per la premsa, d'algunes musulmanes a decidir per elles mateixes si es volen treure el vel i quan; resistència que, al meu entendre, no pel fet de ser no violenta és gens passiva, i que l'única violència que genera és la violència no musulmana contra els seus cossos. S'estigui d'acord o no amb el fet que hi hagi dones que vulguin portar vel, sembla que és clar que no és una posició que impliqui violència contra altri. Per tant, es tracta d'estratègies diferents davant

d'una mateixa situació o fet, paral·leles a les que Duch va esmentar quan parlava dels comportaments femenins i masculins arran de la Setmana Tràgica aquí.

El que m'interessa, però, especialment ara, del fragment de la notícia anterior, és el desplaçament que hi ha des d'una expressió genèrica com «el col·lectiu musulmà francès» a una expressió ja decididament masculina com «portuguesos, espanyols, polonesos, vietnamites o camerunesos».

És a dir, fins ara s'han vist redaccions que, des del moment que utilitzen formes genèriques, indueixen a pensar que les dones també participaven en la violència o que almenys no ajudaven gens a posar de manifest, a marcar, que no s'estava al·ludint a pràctiques femenines, que s'estava parlant exclusivament de pràctiques masculines. Fixem-nos, però, que en el moment que es posen de costat i com a equivalents una construcció genèrica i uns masculins, aquests masculins tendeixen a masculinitzar la forma genèrica. A això, hi contribueixen una sèrie d'usos lingüístics que posen al centre del discurs els homes i que, per parlar amb propietat, haurem d'anar eradicant.

Per si feia falta alguna prova, l'aparició en igualtat de condicions d'un decidit masculí posa de manifest que, quan els periodistes citats (efectivament, tots els fragments que s'han vist fins ara són d'homes) fan servir el seguit de genèrics que

usen («violència juvenil», «revolta juvenil», «joventut», «jovent sense horitzons», «necessitat d'autoafirmació juvenil», «fluxos migratoris», «col·lectiu musulmà francès»...), estan pensant en els joves francesos, en els homes. I no és pas per culpa de la llengua.

La llengua catalana, que és una llengua de gran solvència, permet remarcar i marcar perfectament de què s'està parlant, ja que dóna, entre d'altres, la possibilitat de dir: «violència juvenil masculina», «revolta juvenil masculina», «joventut masculina», «jovent masculí sense horitzons», «necessitat d'autoafirmació juvenil masculina», «fluxos migratoris masculins», «col·lectiu masculí musulmà francès»... Caldrà, per tant, marcar les diferències. En aquest cas, per exemple, pel sistema d'afegir a la forma genèrica l'especificació masculina.

Encara que, de fet, per saber que parlen dels joves, dels homes, no ens calia una prova de llengua. La prova ha corroborat, senzillament, el que ja sabíem per simple sentit comú: que es dediquen a comentar exclusivament la seva experiència, en aquest cas, les reaccions violentes, perquè es refereixen només a la part masculina del col·lectiu del jovent, ja que coneixem l'escassa —per no dir nul·la— presència femenina al llarg d'aquests incívics aldarulls i comportaments antisocials.

■ ■ ■ ■ ■

Ni la qüestió ni les paraules amb les quals es descriu són gens trivials. I no em refereixo tan sols al fet que sembla, en general, raonable demanar que s'intenti informar de la manera més objectiva possible, sinó que davant de qualsevol situació —i més especialment davant d'una de tan greu— l'imprescindible primer pas per poder-la encarar és descriure-la correctament. Si no es fa així, difícilment es poden conèixer l'abast, les dimensions, les característiques d'aquest fenomen o de qualsevol altre, sigui quin sigui, i, en conseqüència, és impossible actuar-hi amb un mínim de seny i sentiment amb vista a posar-hi esmena.

Aquest ofuscament de la intel·ligència que es dona quan no s'intenta filar una mica prim en la qüestió de les diferències entre els sexes, és a dir, en no marcar-les, prové també (i s'agreuja) d'un ús descurat i baliga-balaga de la llengua que té conseqüències lamentables.

Per exemple, postular —tot i que es troba alguna honrosa excepció en alguna notícia— que un dels desencadenants més importants d'aquesta violència són les enormes taxes d'atur que pateix el jovent.

La mobilitat, l'acumulació del capital, la metamorfosi inaprehensible de les empreses i la devaluació de la feina creen amplis marges d'exclusió social. Això produeix *elevats percentatges d'atur* i acomiadaments massius.¹¹

Sembla que l'atur no castiga les joves amb tanta contundència; algú s'ha aturat a esbrinar-ne les causes? Potser, em pregunto, una de les raons té a veure amb la diferent posició de dones i homes davant de la feina que una pel·lícula —d'altra banda tan lamentable— com *Los lunes al sol* mostrava de resquitllada. Em refereixo a l'escena en què un dels protagonistes, després de boicotejar d'una manera violenta i masclista (i perdoneu la redundància) la possible concessió d'un crèdit bancari a la seva companya, perquè li semblava que ell no hi tenia prou protagonisme i control, després d'aquest boicot, doncs, manifestava a crits que ella era una desgraciada, perquè, malgrat que tenia feina en una empresa conservera, cobrava poc. Posició un xic curiosa si es té en compte que ell vivia en part d'aquest sou de misèria que tant l'enfurismava i criticava, i que tan indigne trobava.

Tot i que és possible que les taxes d'atur tinguin a veure amb els aldarulls provocats pels joves, el cas és que l'atur, a les joves que el pateixen, no els provoca una reacció violenta generalitzada. És més, s'han vist nens —repeteixo *nens*, no *infants*, no *criatures*, no *nens i nenes*— de nou, deu, onze anys... perpetrant actes de violència conjuntament amb adolescents mascles (als quals possiblement deuen veure com a models i, fins i tot, herois). Difícilment, aquests nens ho fan perquè pateixen una situació d'atur.

Un altre fragment que aparentment tracta de la joventut en general incideix en la qüestió de l'edat.

I, en tractar-se de *gent* l'edat de la qual va dels 13 o 14 anys als 25 com a molt, s'ha de tenir en compte els trets específics de *l'adolescència o primera joventut*, amb processos habituals de crisi d'identitat que tants cops deriven cap el rebuig i la rebel·lió. El món actual del consum fungible i de la virtualitat, la desarticulació dels referents semàntics dels temps de seguretats i certeses, alimenta encara més *els comportaments juvenils* de desvinculació social i inseguretat expressats de forma violenta, lligats de vegades a diverses formes de delinqüència.¹²

No crec descobrir cap amagat secret si dic que els trets específics de l'adolescència i de la primera joventut, així com els processos de crisi d'identitat, difereixen realment força entre noies i nois, i que no sempre deriven cap al mateix tipus de rebuig, si dic que no sempre les noies ho concreten de manera violenta i, de passada, la violència les porta a delinquir. No marcar les diferències entre noies i nois en l'ús de la llengua contribueix a aquest garbuix, a aquesta confusió, porta a una més que possible inoperància.

Aquesta constant d'agafar la part pel tot, de parlar de l'experiència masculina com si fos universal, aboca a una certa imprecisió i ofuscació als

articulistes amb qui jo he anat topant. I així, un altre periodista parla, una vegada més, d'una determinada actitud masculina com si fos general.

Un altre factor poc destacat, en augment entre *la joventut*, no solament de les capes desfavorides de la societat, consisteix en el rebuig frontal del sistema escolar i de qualsevol aprenentatge.¹³

Fragment que atribueix en part, doncs, al fracàs escolar, a l'abandonament escolar, l'esclat de violència masculina.

I aleshores ens podríem preguntar, com pot ser que les nenes, les noies, tot i que ho tenen un bon tros més difícil, no fracassin tant, no abandonin tant, com ho fan els nois, els nens, ja de ben petits? Em fa l'efecte que l'informe Pisa sobre l'educació feia esment d'aquesta diferència d'èxit i resultats segons els sexes; però es veu que va semblar més noticable parlar de fracàs en general, sense desglossar-ne els resultats per sexes: una altra vegada la part pel tot, una molt mala manera d'abordar la solució al fracàs masculí.

Noies que se'n surten tot i ser triturades, per exemple, per la qüestió del vel que esmentava més amunt, per què els atacs de la institució escolar, de les instàncies governamentals, s'adrecen cap a elles, cap a la baula aparentment més feble de la cadena?; per què malgrat que les noies, que són

les que tenen de llarg el camí més estret, ple d'obstacles i sinuós per sortir-se'n, aguanten com una sola dona, com a heroïnes?

Per què en la premsa no es parla, no es caracteritza, no afloren, no surten com a protagonistes actives aquest devessall de noies? Per què és tan difícil trobar en la premsa un fragment com el següent, que intenta caracteritzar els protagonistes dels fets, i per què quan es troba forma part d'un article curt i lleuger?

Sense líders coherents, la revolta francesa s'ha hagut de conformar amb pinxos de barri addictes al *gangs-ta rap*. O sigui, tipus amb xandall, cadenes d'or i, de vegades, pistola, que admiren els protagonistes d'aquests videoclips que tots hem vist¹⁴ (un negre envoltat de dones mig despullades ens diu *mother fuckers* adoptant un to amenaçador) i l'estètica dels quals, per anomenar-la d'alguna manera, no pot ser més masculista, violenta, beneïta i, en última instància, estúpida.¹⁵

■ ■ ■ ■ ■

Part de la resposta es pot trobar potser en els plecs d'un curiós article que tenia aquest no menys peculiar títol, «*La història de Madeleine, el fill de la qual, Xavier, de 18 anys, ha estat un dels primers condemnats pels aldarulls*»,¹⁶ article que no sabem si devem a mans femenines o masculines, perquè

l'única pista sobre l'autoria són unes enigmàtiques inicials: «Afp».¹⁷

En sobta d'entrada el destacat: «Li vaig dir que no sortís, em va prometre que no faria bestieses.»

L'article explica que, el 31 d'octubre, el fill gran de Madeleine (no es dona notícia del seu cognom, pràctica periodística habitual quan es tracta d'una dona) va ser arrestat, i des de llavors no l'ha vist més.

La dona explica la rapidesa del judici, i es lamenta que durant el judici no l'hagin cridada ni li hagin preguntat res. Després, la crònica es dedica a il·lustrar qui és aquesta dona. La defineix com una francesa de trenta-sis anys, nascuda al Carib, a l'illa de Guadeloupe, i instal·lada a Clichy-sous-Bois. En aquest moment està de baixa (treballa en el manteniment d'un hospital) i el seu marit, treballador de la construcció, fa un any que és a l'atur. A més de Xavier, de divuit anys, Madeleine té —encara que la informació ho diu erròniament— quatre filles i fills més. L'última criatura només té sis mesos.

La dona no condemna l'actitud del seu fill Xavier, com tampoc no ho fa la seva filla Virginia, de setze anys, estudiant (i per això deia que la informació era equivocada o, com a mínim, imprecisa: parlava només de «fills»). Virginia, la noia, diu literalment, quan es refereix als esdeveniments dels últims dies: «Fins a un cert punt és

normal el que ha passat», i continua així: «Ells diuen que no pararan. A cops els trobo ridículs, però com a mínim han aconseguit alguna cosa. Als EUA es parla de nosaltres.»

Vull cridar l'atenció sobre aquesta mirada femenina que no condemna, que entén, tot i que no hi participa; però que no s'està de trobar ridículs els comportaments d'aquests joves o els mateixos joves en les seves actuacions. La noia, després d'esplaiarse en el que volen ser: gent viva, gent a qui s'escolta, gent que viu en ciutats on no hi ha rates, afirma que ella sap el que vol ser: secretària mèdica.

La notícia remarca que el seu germà gran, en aquests moments en una presó prop de París, no ho ha sabut mai. La seva mare explica que va fracassar a l'escola i va ser «exclòs» —apunta ben eufemísticament— de l'aprenentatge que cursava al sector de la restauració, i afegeix literalment: «No treballa, no ha trobat res; jo l'he ajudat, però la situació no és fàcil. Aquí no hi ha feina.» Madeleine caracteritza el seu fill dient que «Xavier ha necessitat independència des de molt jove. L'escola no li interessava gens. En aquella època, el meu marit i jo treballàvem; jo no tenia temps d'ajudar-lo.»

En primer lloc, remarco el sentiment de culpa que impregna el que diu la mare. De fet, es veu abocada a un carreró sense sortida, perquè: o bé treballa, i aleshores ella s'atribuirà la responsabilitat, la culpa, que el fill s'esgarriï perquè no li dedi-

ca prou temps, o bé és a l'atur, amb la qual cosa, a més que la mare tindria un greu problema personal i social, els diners no arribarien i podrien provocar (al seu entendre) que el fill anés a mal borràs, que optés per la violència. Ara, sobretot, no puc deixar de preguntar-me com és que aquest noi no ha sabut mai què volia fer, en què volia treballar, a què es volia dedicar i per què la noia que ha viscut, en principi, una situació familiar idèntica ho té tan clar, és tan raonable. Com s'ha educat aquesta noia, com, aquest noi?, què els han ensenyat?

També hauríem d'indagar com és que la mare afirma que Xavier, des de molt jove, ha necessitat independència i, en canvi, la notícia ens informi que als setze anys Xavier va ser pare; però que, malgrat això, va continuar vivint a la casa familiar, és a dir, depenent de Madeleine. Quin tipus d'independència és aquesta?

La notícia acaba explicant que per a Madeleine, que viu a França des de 1986, la vida s'ha tornat molt dura. De tota manera, malgrat que les ajudes socials i l'atur que cobra el marit puguen només a 1.100 euros en total, s'espavila per donar menjar a set persones. I finalitza dient, literalment, «en el fons del meu cor sé que m'agradaria deixar França i tornar a Guadeloupe». La seva filla abaixa els ulls, murmura i, també literalment, conclou: «Jo, no.» Una declaració de principis mussitada, però no per això menys explícita.

La pregunta pertinent no hauria de ser més aviat, doncs, quina educació, quins models, quins peculiars estereotips de masculinitat es presenten i es brinden als nens, als nois, que tan mal resultat estan donant?

No sembla una pregunta sense solta, si es té en compte que, en un altre ordre de coses, tot i que íntimament connectat amb la qüestió que ens ocupa —em refereixo als estudis sobre criatures i adolescents que mostren un comportament tirànic a casa—, les estadístiques posen de manifest que és un tret sobretot masculí. Aquest repartiment mostra que s'educa diferentment xiquetes i xiquets, i, paradoxalment, si hem de fer cas dels resultats (cosa que sembla assenyada), que s'educa millor les nenes.

Lligat a tot això, m'agradaria remarcar que el menyspreu, la desvaloració del que som o del que fem les dones (connectades, evidentment, amb els usos espuris del masculí com a presumpte genèric) fan que no es vegi el que salta a la vista des de fa temps.

D'una banda, la profusa i de vegades unànime masculinitat de la premsa a l'hora de donar compte dels fets i d'analitzar-los. Per posar-ne un sol exemple, tot el dossier dedicat a la qüestió pel quadern cultural de l'*Abc*, l'*Abc de las artes y las letras*, 721, de la setmana del 26 de novembre al 2 de desembre,¹⁸ estava escrit íntegrament per homes.

S'hi inclouïa, per cert, la foto d'un nen empunyant un tirador d'una edat tal que de cap manera no podia estar encara a l'atur.

D'altra banda, i en consonància evidentment amb aquest androcentrisme, com s'explica que tants i tan assenyats intel·lectuals i filòsofs (ho repeteixo, gairebé no se n'ha demanat l'opinió a cap dona, a cap pensadora, a cap filòsofa) no hagin vist el que les dones fa temps que no solament veuen, sinó que adverteixen?

Un moviment de nom tan expressiu com «Ni putes ni submises» fa anys que, a més de rebre-la en les seves carns, avisa de l'extrema violència masculina. Uns «esclats» de violència masculina, per cert, gens «espontanis» ni casuals: prohibició de l'espai públic, misogínia continuada, sistemàtiques humiliacions masculistes, sevícies grollera-ment sexistes, planificades violacions col·lectives, assassinats, dones cremades...

I, potser, el que ens hauríem també de començar a preguntar és com pot ser que es percebin abans (i sembla que preocupin més) els cotxes incendiats que les dones calcinades.

Es tornarà a deixar passar aquest altre sagnant toc d'atenció per intentar posar les bases amb vista a solucionar la violència masculina o es continuarà tirant pilotes fora?

■ ■ ■ ■ ■

Per la part que em toca, per la banda de la llengua, crec que puc modestament afirmar que un ús de la llengua que marqués les diferències entre sexes, que una utilització de la llengua que es proposés representar més justament dones i homes: les seves experiències, els seus sabers o no sabers, els seus sentiments, les seves aportacions i, en el cas que avui ens ocupa, les seves reaccions davant una situació de marginació, permetria encarar amb molta més precisió, sobrietat i esperança la violència, les seves causes, les seves manifestacions i, també, és clar, les solucions.

Fina Birulés va dir en la seva conferència que calia visibilitzar dones i homes en la llengua per una simple qüestió de pura bona educació. Jo diria que també per una qüestió de pura intel·ligibilitat, per poder interpretar els fets, els dies, les coses, per intentar tendir a la pura comprensió de la realitat. La llengua, sens dubte, ho permet i dóna els mitjans per fer-ho si s'hi volen veure.

He dedicat força part de la conferència a intentar mostrar que, en algunes ocasions, les paraules genèriques són insuficients i un xic malignes, és a dir, i en conclusió: que no s'haurien d'utilitzar per descriure l'experiència d'un sol sexe o, si s'usessin per a un sol sexe, s'hauria d'especificar aquest aspecte; la llengua, hem vist que ho permet. M'agradaria acabar, però, mostrant que la major part de vegades les expressions genèriques són plena-

ment autosuficients, útils i necessàries quan es tracta d'acollir la presència de tots dos sexes. Per fer-ho, em referiré a un cas lligat al títol d'aquesta conferència, «Marcar les diferències: la representació de dones i homes en la llengua»; el títol al·ludeix al títol d'una publicació¹⁹ en la qual vaig col·laborar, que justament proposa una utilització de la llengua més plena d'ufana.

La publicació ha tingut un cert ressò, i potser per això n'han sortit uns quants (diguem-ne) comentaris en la premsa diària. A pesar que el manual insisteix i insisteix que sempre s'ha de tenir en compte el context, m'ha semblat veure que la tàctica més habitual dels comentaris consisteix justament a no fer-ne cap cas, treure fora de context algun dels suggeriments apuntats en algun dels apartats de *Marcar les diferències*, donar a entendre que és l'única solució que allà es proposa i intentar fer-ne riota. (El manual està organitzat de tal manera que quan se suggereixen, posem per cas, mots col·lectius, al costat no hi consten altres tipus de solucions, sinó que, si hi són, s'esmenten i es comenten en els apartats corresponents a aquestes altres propostes. Per tant, tenir en compte el context és més necessari que mai.)

Totes les —diguem-ne— crítiques que he llegit fan menció que *Marcar les diferències* proposa la paraula *descendència* per evitar el masculí *fills*, i, és clar, no s'estan de situar-la en algun context on

seria absolutament impertinent usar-la, tot i que és evident que, en un context legal, d'herències i papers similars, potser la denominació *descendència* hi podria fer un bon paper.

Tal és la recurrència a exemplificar la perversió i maldat del manual a partir d'aquest cas que, en algun moment d'entusiasta optimisme i de reprovable autocomplaença, he arribat a pensar que es tracta d'unes propostes estupendes, ja que tenen tan poc a criticar que tothom s'ha de fixar en el mateix cas per, tot seguit, distorsionar-lo.

La meva joia va ser gran, a més, quan vaig veure que entre els papers que m'han caigut últimament a les mans hi havia una entrevista d'Àlicia Toledo a Isabel-Clara Simó, en què es pot llegir el següent:

—Aquest és un mal endèmic de les societats occidentals actuals i més encara en l'àmbit mediterrani, on la família és una cèl·lula elemental de la societat.

—És culpa dels pares?

—Els fills adolescents volen construir el seu propi món i els pares en senten una por immensa.

—Por que facen la seua?

—D'una banda, por de les hostilitats del món i, de l'altra, dels fracassos dels fills, perquè sovint són sentits com a propis. És un atavisme que els pares vulguen superar les pròpies frustracions a través de la *descendència*.²⁰

L'escriptora hi usa la paraula *descendència* sense cap mena de complex i, a més, sembla que el text ni se'n ressent especialment, ni grinyola gaire (fins i tot, s'entén a la primera el que vol dir).

En un dels altres papers que manejava mentre escrivia aquestes línies, hi he pogut llegir la disquisició següent, d'altra banda perfectament entenedora, sobre l'aprofitament de mares i àvies:

L'acompanyament al qual em refereixo no es relaciona amb els canvis que tenen un futur pautat, com és el cas d'aquelles dones que «ja saben» que, quan els seus fills i filles tinguin *descendència*, ocuparan el lloc d'àvies, a l'estil tradicional, que també està previst. Passen de mares incondicionals a àvies a disposició —com tan bé ha explicat Anna Freixas— sense la possibilitat d'escollir altres futurs.²¹

I planes enllà, mentre continua insistint en alguns aspectes de les relacions entre mares i fillada, ho torna a fer.

L'experiència mostra que la dedicació de mares a fills/es manté una direcció de sentit únic i, per tant, el contracte de reciprocitat, al qual es van comprometre implícitament les dones quan van assumir el rol maternal com a vitalici, acaba sent necessàriament incomplet per la seva *descendència*.²²

Confesso que ni em vaig ferir de l'angúnia, ni, llegits els fragments en veu alta, es van esmicolar els vidres de les finestres de la galeria on llegia, ni vaig pensar que l'autora fos una pertorbada, ni em va costar gaire entendre què volia dir.

Vull afegir, que, en un moment donat, un dels detractors del manual feia referència a l'íntima relació entre sentit comú i economia lingüística: penso que en *descendència* hi és. Línies més avall, i després d'esplaiar-se sobre el pretès pintoresquisme de la denominació *descendència*, es preguntava per què, ja posades, no fer servir una expressió tan forassenyada com *progènie* o, ja en el súmmum del paroxisme, *prole*.

Doncs bé, com que la realitat sempre, sempre, supera la ficció —que en això es veu algun dels molts límits de la imaginació humana—, sense moure'm de la galeria (només em vaig permetre uns mesurats i força circumspectes saltirons d'alegria) ni canviar de llibre, faig constar que dues pàgines abans havia trobat aquest assenyat fragment.

És fonamental no confondre el fet de ser mare amb el rol necessari en la criança, és per això que convé recordar, per evitar equívocs, que una cosa és ser mare —estatus irreversible que s'adquireix quan les dones tenen fills/es— i una altra és exercir el rol maternal de la criança, que, com a tal, és transitori i caduca amb el creixement de la *prole*.²³

Només sis planes més endavant vaig tornar a trobar un altre cop aquesta denominació. I encara una vintena de pàgines més endavant, l'autora, sempre entestada a fer veure que *prole* és una fórmula tan entenedora com qualsevol altra, hi insistia quan parlava d'una evidència tan clara que, de vegades, gairebé faria vergonya recordar-la si no fos que a cops s'escapa a part de la humanitat.

A més —contràriament al que sol passar en infinitat d'espècies animals, on progenitora i progenitor assumeixen l'àrdua tasca de criar la *prole*— en l'espècie humana aquesta tasca sol assignar-se gairebé en exclusivitat a les dones i assumida per elles.²⁴

I la paraula no solament es troba en assaigs, sinó també en novel·les, fixem-nos, si no, en aquest divertit fragment d'Amélie Nothomb.

A San Li Tun ningú no vigilava les criatures. Érem tantes i l'espai tan exigü que semblava que no calia. I, seguint una mena de llei no escrita, des de l'arribada a Pequín els pares deixaven en pau la seva *prole*. Sortien cada nit junts per no caure en una depressió i ens deixaven sols. Amb la típica ingenuïtat pròpia de la seva edat, creien que estàvem esgotats i que a les nou ja seriem al llit.²⁵

S'haurà d'avisar, doncs, que en un pròxim manual no s'oblidin de consignar una forma tan pràctica, econòmica i carregada de sentit comú com és, doncs, *prole*.

Per acabar, vull dir que un dels periodistes que, esgarriat, criticava el manual perquè en alguns contextos es recomanava usar una forma que s'ha demostrat tan productiva com *descendència*, començava el seu article explicant una qüestió tan interessant com és el fet que la novel·la *The historian*, d'Elizabeth Kostova, que versa sobre el comte Dràcula i a la qual s'augura un brillant futur, ha estat intitolada per la traductora catalana Mar Albacar (o per qui correspongués posar el títol) com *L'historiador*, mentre que el traductor castellà, Eduardo G. Murillo (o per qui correspongués decidir-ho), ha preferit fer-ho amb la professió en femení, *La historiadora*.

No cal ni dir que, a l'autor de l'article, li sembla que l'opció masculina és la més encertada i li sembla, a més, que es defensa tota sola, atès el seu caràcter genèric. És a dir, que encara que el traductor al castellà s'hagués pensat (cosa que ha fet) que el títol anava dedicat a la protagonista, a una dona, com que *historiador* és, segons l'articulista, genèric, tant hi feia denominar-la amb un masculí. O sigui, que si, per exemple, demà anem al mercat i ens atén una dependenta, com que, segons l'articulista, el masculí té valor genèric, li podem dir *dependent*.

Una no pot més que quedar-se perplexa i preguntar-se per què, si la paraula *historiador* és genèrica, tenim una denominació com *historiadora*, o, personalitzant una mica més, si, atès que el masculí és un suposat genèric, algú gosarà referir-se mai a mi com a *professor*.

Prefereixo, però, acabar fent notar que, quin cas més bonic, interessant, esperançador i extraordinari (de moment) és aquest del doble títol del llibre d'Elizabeth Kostova, segons si llegeixes la versió catalana o castellana. Prefereixo acabar apuntant que em sembla que aquest dilema fa uns quants anys ni s'hauria plantejat. Dificilment hauríem trobat alguna persona amb la suficient amplitud de mires (hi incloc traductores i traductors) com per permetre's la llibertat de pensar que la protagonista principal era el personatge femení i no —necessàriament, obligatòriament, compulsivament— el masculí, i, a partir d'aquí, obrar en conseqüència i concordança.

La llengua ha possibilitat que aquest canvi es visualitzés, a florés, es pogués marcar; la llengua, per tant, no sols ens deixa analitzar, veure, percebre, la realitat de maneres més ajustades i plenes, sinó que, ben mirat, ens hi empeny amb la seva potència creadora i amb la seva enorme versatilitat i capacitat de comprensió.

¹ Virginia Woolf. *Tres guineas*. Traducció d'Andrés Bosch. Barcelona: Lumen, 1977. P. 138.

² *Op. cit.* P. 139-140.

³ *Op. cit.* P. 140.

⁴ *Op. cit.* P. 108.

⁵ Walter Laqueur. «Francia: ¿qué hacer? (1)». *La Vanguardia* (10.II.2005). P. 23. Gairebé totes les cursives dels textos citats són meves.

⁶ Carlos Nadal. «Las noches en llamas de Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 14.

⁷ Llätzer Moix. «Aconseja Gracián». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 51.

⁸ Carlos Nadal. «Las noches en llamas de Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 14.

⁹ Carlos Nadal. «Las noches en llamas de Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 14.

¹⁰ El defensor del lector. «Los riesgos de atribuir al islam el estallido social en Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 35.

¹¹ Carlos Nadal. «Las noches en llamas de Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 14.

¹² Carlos Nadal. «Las noches en llamas de Francia». *La Vanguardia* (13.II.2005). P. 14.

¹³ Xavier Bru de Sala. «Francia, otra explicación». *La Vanguardia* (12.II.2005). P. 26.

¹⁴ Confesso que jo no n'he vist cap, potser perquè de cap manera no puc formar part d'un col·lectiu anomenat «tots».

¹⁵ Ramón de España. «Nada hay que temer». *El Periódico de Catalunya* (21.II.2005). P. 6.

¹⁶ Afp. «La historia de Madeleine, cuyo hijo Xavier de 18 años ha sido uno de los primeros condenados por las algaradas». *La Vanguardia* (10.II.2005). P. 6.

¹⁷ Josep M. Mestres, que ha fet una correctiva, atenta i afectuosa ullada a aquestes pàgines, suggereix que, encara que l'hagin escrita en caixa alta i baixa, és molt possible que la sigla AFP correspongui a Agence France Press. Aprofito la nota per agrair-li de tot cor tant el suggeriment com el cop d'ull.

¹⁸ *Abc* (26.II.2005).

¹⁹ *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 2005. (Criteris Lingüístics; 6)

<<http://www6.gencat.net/llengcat/publicacions/linia.htm>>
[Consulta: 5 març 2006]

²⁰ Entrevista d'Alicia Toledo a Isabel-Clara Simó: «He escrit aquest llibre per respecte als adolescents». *L'illa* [Alzira: Bromera], 40 (tardor 2005). P. 13.

²¹ Clara Coria, Anna Freixas, Susana Covas. *Los cambios en la vida de las mujeres*. Buenos Aires: Paidós, 2005. P. 25-26.

²² *Op. cit.* P. 36.

²³ *Op. cit.* P. 34.

²⁴ *Op. cit.* P. 64.

²⁵ Amélie Nothomb. *El sabotaje amoroso*. Traducció de Sergi Pàmies. Barcelona: Anagrama, 2003. P. 45.